

# Inhoud

## *Voorwoord*

door Bas Heijne

7

## *Teder is de nacht*

### Boek een

Anamnese: 1917-1919

19

### Boek twee

Rosemary's gezichtspunt: 1919-1925

81

### Boek drie

Slachtoffers: 1925

161

### Boek vier

Ontsnapping: 1925-1929

249

### Boek vijf

De weg naar huis: 1929-1930

335

Aantekeningen van de vertaler

437

## VOORWOORD

*door Bas Heijne*

‘... Dokter Diver trouwen met een geesteszieke patiënt? Hoe is dat begonnen? Waar is het begonnen?’

Francis Scott Key Fitzgerald voltooide *Teder is de nacht*, het portret van een tragisch huwelijk, zijn eigen huwelijk, in 1934. Hij verwachtte er veel van, hij had zoals altijd geld nodig, maar de roman bleek geen financieel succes. En er was ook iets aan de constructie van het boek dat hem niet beviel, dat bleef knagen. Uiteindelijk deed hij zijn uitgever voorstellen om de tekst nogal radicaal om te gooien voor een nieuwe editie, maar toen hij in 1940 overleed, was die niet klaar. Pas elf jaar later verscheen een nieuwe versie die door de criticus Malcolm Cowley was samengesteld, met gebruik van de aantekeningen van de auteur. Maar Cowley had niet alle aanwijzingen van Fitzgerald opgevolgd, omdat die gaten in het verhaal tot gevolg zouden hebben. Er bestaat dus geen definitieve tekst van de roman. Tot op heden zijn er twee, sterk verschillende versies van *Teder is de nacht* in omloop.

De huidige vertaling is die van de editie van 1951. Wat mij betreft is die het sterkst, omdat ze met de deur in huis valt: waarom kiest de jonge Amerikaanse psychiater Dick Diver, aantrekkelijk, veelbelovend, zelfverzekerd, op alle vlakken ongebonden, voor een huwelijk met een psychisch onevenwichtig meisje? In

de vroege versie kreeg de lezer slechts langzaam in de gaten dat er achter de façade van het glamoureuze echtpaar Diver, gezien door de ogen van de jonge filmactrice Rosemary Hoyt, een duister geheim schuilging. (Wat zag Mrs. McKisco, gast van de Divers, in de badkamer?) De ware toedracht van de eerste ontmoetingen in Zwitserland van de jonge dokter en de patiënte kwam dan pas in het deel daarna aan het licht.

In de latere, postume editie is dat geheim de inzet van het verhaal. De lezer weet van het begin af aan waar Diver aan begint, hij is getuige van een beslissing die niemand in zijn omgeving begrijpt, hijzelf ook niet. Dat maakt hem direct tot een intrigerend personage, een ideale man met een fatale inslag. Wanneer de onschuldige Rosemary Hoyt vervolgens, in wat nu het tweede deel van *Teder is de nacht* is, aan de Franse Riviëra betoverd raakt door het gouden koppel Nicole en Dick Diver, en onherroepelijk voor de laatste valt, weet de lezer beter: gaandeweg wordt dan ook bevestigd dat de zelfverzekerdheid van de Divers grotendeels krampachtigheid is.

De Divers hebben hun leven uiterlijk perfect georganiseerd. Dick Diver is in de onervaren ogen van Rosemary Hoyt de vleesgeworden evenwichtigheid. Tijdens een bezoek aan een restaurant in Parijs durft hij erom te wedden dat hij van alle Amerikaanse mannen daar de enige is die geen zenuwtrekjes vertoont, de enige is met *repose*. Hij wint zijn weddenschap. Maar zelfbeheersing, ervaart Fitzgeralds alter ego, is niet genoeg. Zo vast als zijn greep op de buitenwereld leek te zijn, zo weinig houvast biedt zijn eigen innerlijk leven hem. Aan het einde van de roman is hij geworden wat in zijn geval ondenkbaar leek: een mislukking.

Waarom mislukt Dick Diver? Omdat hij te volmaakt is, laat zijn auteur weten. Hij is ongehavend uit de Eerste Wereldoorlog gekomen. Er ligt een glanzende carrière voor hem klaar, ironisch genoeg als psychiater, heler van het beschadigde innerlijk. Het leven lacht hem toe met een oogverblindende glimlach. Wat hij mist, is ervaring. Hij is onaangeraakt in alle opzichten, niets

hecht hem aan het leven. De oude wereld achter hem is op een afschuwelijke manier vernietigd, de toekomst is ongevormd. Het beste dat je hem kunt toewensen, zegt een kennis van hem in het eerste hoofdstuk, Thackeray citerend, is een beetje ongeluk.

Het is zijn huwelijk met de rijke, mooie, gestoorde Nicole Warren dat hem dat broodnodige ongeluk bezorgt. Ze valt voor hem en stuurt hem vanuit de Zwitserse kliniek, waar ze gedumpt is door haar incest plegende vader, bizarre liefdesbrieven – die overigens hier en daar letterlijk overeenkomen met de brieven die Fitzgeralds eigen vrouw, Zelda, tijdens haar periodes van gekte aan haar echtgenoot schreef. Wanneer Dick Nicole ten huwelijk heeft gevraagd en haar na een uitstapje terugbrengt naar de trieste kliniek, beseft hij ‘dat haar probleem er een was dat ze nu voorgoed samen hadden’. Het is precies wat hij heeft gezocht.

Dicks houding tegenover Nicole is vaderlijk. Fitzgeralds roman staat vol met verwijzingen naar onnatuurlijke vader-dochterrelaties; de vader die zijn seksuele interesse maskeert met zorg, de dochter die haar berekening verstopt achter haar uiterlijk van hulpbehoevend kindvrouwkje. Niet toevallig heet de film waarmee Rosemary beroemd is geworden *Daddy's Girl*. Diver tracht de demonen in het innerlijk van Nicole te bezweren door hun leven aan de oppervlakte perfect te maken, het toonbeeld van zwierige zorgzaamheid en beheerste wereldsheid.

Die houding is typerend voor de mannen en vrouwen van de generatie waaraan de man en de schrijver Fitzgerald zijn naam heeft verbonden, de *lost generation* van de *Jazz Age*. ‘Een heel ras werd hedonistisch, koos voor het genot,’ zoals hij veel later schreef, in zijn nostalgische essay *Echoes of the Jazz Age*. Het was een tijd waarin het mogelijk leek heftig en intens aan de oppervlakte te leven, zonder de blik naar binnen te keren. Het uiterlijk, de sensatie, was alles, móést alles zijn. Het Europa van tussen de twee wereldoorlogen was een speelplaats, vrijblijvendheid een levensprincipe. Dat die levensstijl wel tot fatale ontsporing, dood en verderf moest leiden, besepte Fitzgerald achteraf als

geen ander, maar tot aan het eind van zijn leven bleef hij terugverlangen naar de jaren waarin in plaats van de ervaring de sensatie werd gezocht. ‘Nooit meer zullen we de dingen om ons heen zo intens ondergaan.’

Let wel, de dingen om ons heen, niet de dingen in onszelf. Wie zijn ogen stijf dichtknijpt voor zijn eigen bewustzijn, zal voor onaangename verrassingen komen te staan. Dick Diver is weliswaar een man van normen en waarden, geplaagd door schuldgevoel en verantwoordelijkheidsbesef, maar die zelfgekozen blindheid deelt hij met zijn ontwortelde generatiegenoten. Wat hem overkomt, net als Fitzgerald zelf, is wat de schrijver een ‘*crack-up*’ noemde. ‘Er zijn klappen die je van binnenuit krijgt,’ schreef hij in 1936, ‘die je niet voelt totdat het te laat is om er nog iets aan te doen, wanneer je op een dodelijke manier beseft dat je in een bepaald opzicht nooit meer zo goed zult zijn als je was.’

Het is die *crack-up* van Dick Diver, onverwacht, ongrijpbaar, onherstelbaar, die Fitzgerald zo meesterlijk beschrijft in zijn laatste voltooide roman. Na zijn huwelijk met Nicole lijkt het leven jarenlang subliem beheersbaar, maar zijn affaire met Rosemary Hoyt veroorzaakt een barst in de façade, die al snel uitgroeit tot een scheur. Dan stort alles in elkaar, zonder dat Diver goed en wel beseft wat er gebeurt. En juist wanneer hij zijn ondergang tegemoet gaat, verklaart Nicole, zijn patiënte, zijn *dad-dy's girl*, zichzelf genezen. Zij is een omgekeerde weg gegaan. Anders dan de vrouw die voor haar model stond, Zelda Fitzgerald (die in 1948 om het leven kwam bij een brand in een kliniek), weet Nicole haar verstoorde innerlijk te gebruiken om zich sterk te maken en meedogenloos een plaats in de wereld op te eisen.

Dick Diver is een man met de beste bedoelingen, die zich moeiteloos losmaakt uit zijn tijd en omstandigheden, de goudgerande *Jazz Age*. Trots is hij, vervuld van eergevoel, een ridder in nood, de man met de eeuwig uitgestrekte, helpende hand. Maar die houding is ook hoogmoedig. Hoezeer hij ook denkt

het leven in zijn greep te hebben, uiteindelijk blijkt hij speelbal van destructieve krachten die zich aan zijn oog onttrekken, die hem ongemerkt genaderd zijn en hem genadeloos te grazen nemen. Hij heeft visie, maar hij heeft de hele tijd de verkeerde kant op gekeken. Wat hem wacht, zijn drank en onbeduidendheid.

Als dat geen moderne tragedie is.

*Teder is de nacht*

BOEK EEN

*Anamnese*

1917-1919



## I

In het voorjaar van 1917, toen dokter Richard Diver in Zürich arriveerde, was hij zesentwintig, een prachtige leeftijd voor een man, werkelijk het hoogtepunt van de vrijezellentijd. Ondanks de oorlog was het een prachttijd voor Dick, die nu al te waardevol, te zeer een kapitaalinvestering was om per kanon afgevuurd te worden. Jaren later dacht hij soms dat hij er zelfs in deze veilige haven niet gemakkelijk afgekomen was, maar daarover werd hij het nooit met zichzelf eens – in 1917 lachte hij om die gedachte en zei hij verontschuldigend dat de oorlog volledig aan hem voorbijging. De opdracht die de keuringsraad thuis hem gegeven had was in Zürich zijn studie af te maken en volgens plan zijn graad te halen.

Zwitserland was een eiland, aan de ene kant omspoeld door de dondergolven rond Gorizia en aan de andere kant door de cataracten langs de Somme en de Aisne. Voor één keer leken er meer intrigerende vreemdelingen in de kantons te zijn dan zieke, al moest je daarnaar raden – de mannen die zaten te fluisteren in de cafeetjes in Bern of Genève konden net zo goed diamanthandelaars of handelsreizigers zijn. Maar de lange treinen vol blinde of eenbenige mannen, of stervende torso's, die elkaar kruisten tussen de heldere meren van Konstanz en Neuchâtel, konden niemand ontgaan. In de cafés en achter de winkelramen

hingen bontgekleurde affiches met daarop de Zwitsers die in 1914 hun grenzen verdedigden – met inspirerende woestheid tuurden jonge en oude mannen uit de bergen neer op spookachtige Fransen en Duitsers; de bedoeling daarvan was het Zwitserse hart ervan te verzekeren dat het gedeeld had in de besmettelijke glorie van die dagen. Met het voortgaan van de slachting verdwenen de affiches geleidelijk, en geen land was verbaasder dan haar zusterrepubliek toen de Verenigde Staten de oorlog in stumperden.

Dokter Diver had toen al langs de randen van de oorlog rondgekeken: in 1914 had hij als Rhodes-bursaal uit Connecticut in Oxford gestudeerd. Hij kwam terug voor een afsluitend jaar aan Johns Hopkins en studeerde af. In 1916 lukte het hem naar Wenen te komen, met de gedachte dat als hij zich niet haastte de grote Freud onder een vliegtuigbom aan zijn eind zou zijn gekomen. Ook toen al was Wenen door de rondwarende dood ouder geworden, maar het lukte Dick genoeg kolen en olie te krijgen om in zijn kamer in de Damenstiftgasse de pamfletten te kunnen schrijven die hij later vernietigde maar die, herschreven, de ruggengraat vormden van het boek dat hij in 1920 in Zürich zou publiceren.

Bijna allemaal hebben we wel een favoriete, heldhaftige periode in ons leven, en dit was die van Dick Diver. Om te beginnen had hij er geen idee van hoe charmant hij was, dat de genegenheid die hij schonk, en bij anderen wekte, iets ongewoons kon zijn onder gezonde mensen. In zijn laatste jaar in New Haven noemde iemand hem Lucky Dick – die naam bleef in zijn hoofd hangen.

‘Lucky Dick, grote idioot,’ fluisterde hij vaak tegen zichzelf, terwijl hij rond de laatste vlammetjes in zijn kamer liep. ‘Je hebt het gevonden, jongen! Niemand wist dat het er was tot jij kwam.’

Begin 1917, toen het moeilijk begon te worden om aan kolen te komen, stookte Dick bijna honderd studieboeken op die hij verzameld had; maar daarbij voelde hij, telkens als hij er een in het vuur legde, wel altijd binnen in hem de gniffelende zeker-

heid dat hijzelf een bloemlezing was van wat er in het boek stond en dat hij er, als het daarvoor waardevol genoeg was, over vijf jaar nog steeds een samenvatting van zou kunnen geven. Zo werkte hij door, ieder willekeurig uur van de dag, zo nodig met een vloerkleed om zijn schouders, met de edele rust van de geleerde die van alles de hemelse vrede het meest benadert – maar waaraan, zoals dadelijk zal worden verteld, een einde moest komen.

Dat dit einde voorlopig nog uitbleef had hij te danken aan zijn lichaam, dat in New Haven met turnen aan de ringen geoefend was en nu in de winterse Donau zwom. Met Elkins, tweede secretaris bij de ambassade, deelde hij een appartement en er waren twee aardige meisjes die er op bezoek kwamen – dat was het, en te veel ervan moest ook niet, te veel van de ambassade trouwens ook niet. Zijn contact met Ed Elkins wekte in hem een eerste vage twijfel aan de kwaliteit van zijn geestesprocessen; hij had niet het gevoel dat die essentieel verschilden van het denken van Elkins – die de namen kon opdreunen van alle quarterbacks in New Haven uit de laatste dertig jaar.

‘... En Lucky Dick kan niet een van die knappe mannen zijn; hij moet minder ongeschonden zijn, enigszins kapot zelfs. Als het leven hem dat niet aandoet wordt dat niet gecompenseerd door het krijgen van een ziekte, of een gebroken hart, of een minderwaardigheidscomplex, al zou het aardig zijn om een kapotte kant van hem uit te bouwen tot die beter was dan de oorspronkelijke constructie.’

Hij bespotten zijn manier van redeneren, noemde die misleidend en ‘Amerikaans’ – zijn criterium voor irrationele praatjesmakerij was dat die Amerikaans was. Maar hij wist dat de prijs voor zijn ongeschondenheid onvolledigheid was.

‘Het beste dat ik je wensen kan, mijn kind,’ zei de fee Blackstick in Thackerays *The Rose and the King*, ‘is een weinig ongeluk.’

In bepaalde stemmingen ging hij in tegen zijn eigen redenering: Kon ik het helpen dat Pete Livingstone op Tap Day in de

kleedkamer zat toen iedereen naar hem op zoek was? En dat ik gefleurd werd terwijl ik anders, omdat ik zo weinig mensen kende, nooit in Elihu zou zijn terechtgekomen? Hij was de juiste man, en ik had in zijn plaats in de kleedkamer moeten zitten. Dat had ik misschien ook wel, als ik had gedacht dat ik kans had om gefleurd te worden. Maar Mercer bleef al die weken maar naar mijn kamer komen. Ik zal toch wel geweten hebben dat ik een kans had, vast wel. Maar het zou terecht geweest zijn als ik mijn clubspeld in de douche had doorgeslikt en er een kwestie van gekomen was.

Na college sprak hij daar vaak over met een jonge Roemeense intellectueel die hem geruststelde: ‘Niets wijst erop dat Goethe ooit een “conflict” in de moderne betekenis van het woord heeft gehad, of bijvoorbeeld zo iemand als Jung. Jij bent geen romantische filosoof, je bent wetenschapper. Geheugen, kracht, karakter – vooral gezond verstand. Dát zal jouw probleem worden – hoe je jezelf beoordeelt. Ik heb eens iemand gekend die twee jaar lang op de hersens van het gordeldier studeerde, met de gedachte dat hij vroeg of laat meer over de hersens van het gordeldier zou weten dan wie dan ook. Keer op keer heb ik hem gezegd dat hij zo niet werkelijk iets aan de reikwijdte van het menselijk kunnen toevoegde – dat het een te willekeurig onderwerp was. En natuurlijk, toen hij zijn werk naar het medisch tijdschrift opstuurde, werd het afgewezen – ze hadden net van iemand anders een dissertatie geaccepteerd over hetzelfde onderwerp. Geen gezond verstand.’

Toen Dick in Zürich aankwam had hij minder achilleshielen dan een duizendpoot zou kunnen hebben, maar hij was toch nog ruim voorzien – de illusies van eeuwigdurende kracht en gezondheid, en van het wezenlijk goede in de mens – de illusies van een natie, de leugens van generaties pioniersvrouwen, moeders die op valse toon moesten zingen dat er buiten de blokhut geen wolven waren. Na zijn afstuderen kreeg hij opdracht zich te voegen bij een neurologische eenheid die in Bar-sur-Aube gevormd werd. In Frankrijk bleek het werk tot zijn afschuw meer

organisatorisch dan praktisch. Dat werd echter goedge maakt doordat hij tijd vond om het korte handboek te voltooiën en het materiaal te verzamelen voor zijn volgende onderneming. In 1919 keerde hij, gedemobiliseerd, naar Zürich terug.

Het voorgaande klinkt als een biografie, zonder de voldoening te weten dat de held, net als Grant toen die in zijn dorpswinkel in Galena zat te dutten, op het punt staat tot een complexe bestemming geroepen te worden. Een geruststelling is op haar plaats – Dick Divers tijd brak nu aan.

Het was een regenachtige dag in april, lange diagonale wolken hingen over de Albishorn en op laaggelegen plekken stond onbeweeglijk water. Zürich verschilt niet veel van een Amerikaanse stad. Dick miste iets sinds zijn aankomst twee dagen eerder, en dat was, bedacht hij, het gevoel dat hij had in besloten Franse laantjes, dat er verder niets meer was. In Zürich was er veel meer dan Zürich – de daken leidden het oog omhoog naar koeienweiden vol belgelui, die op hun beurt een draai gaven aan de bergtoppen verder omhoog – dus het leven was een schuinse opgang naar een prentbriefkaartenhemel. Het Alpenland, bakermat van speelgoed en tandradbaan, draaimolen en koebel, was geen *hier* om te zijn, zoals in Frankrijk, waar de Franse wingerds over je voeten op de grond groeiden.

In Salzburg had Dick eens de toegevoegde waarde gevoeld van een gekochte en geleende eeuw muziek; toen hij eenmaal in de universiteitslaboratoria van Zürich was en daar voorzichtig rondprikte aan een hersencortex, had hij zich meer als een speelgoedmaker gevoeld dan als de tornado die twee jaar tevoren, ongehinderd door het reusachtige Christusbeeld in de toegangshal, door de oude roodstenen gebouwen van Hopkins geraasd had.

Toch had hij besloten nog twee jaar in Zürich te blijven, want

hij onderschatte de waarde van speelgoed maken, van oneindige precisie, van oneindig geduld niet.

Vandaag ging hij Franz Gregorovius opzoeken in Dohmlers kliniek aan de Zürichsee. Franz, patholoog in de kliniek, Vaudois van geboorte en een paar jaar ouder dan Dick, wachtte hem op bij de tramhalte. Hij had iets donker, weelderig Cagliostro-achtigs over zich dat afstak tegen zijn vrome oogopslag; hij was de derde Gregorovius – zijn grootvader had Kraepelin onder zijn leerlingen gehad toen de psychiatrie nog maar net uit het duister der tijden tevoorschijn aan het komen was. Hij had een trotse, vurige, maar als een lam zo zachte persoonlijkheid – hij zag zichzelf als hypnotiseur. Al was het oorspronkelijke geniale van de familie wat verflinst, Franz zou zonder twijfel een uitstekend clinicus worden.

Onderweg naar de kliniek zei hij: ‘Vertel eens over je ervaringen in de oorlog. Ben je veranderd, zoals de rest? Je bent nog steeds een roodkop. Je hebt hetzelfde Amerikaanse gezicht dat niet ouder wordt.’

‘Ik heb van de oorlog niets gezien,’ zei Dick. ‘Dat moet je uit mijn brieven toch hebben begrepen, Franz.’

‘Dat maakt niets uit... we hebben shellshocks die alleen maar een luchtaanval uit de verte gehoord hebben. En een paar die alleen maar kranten gelezen hebben.’

‘Dat klinkt onzinnig.’

‘En dat is het misschien ook wel, Dick. Maar we zijn een kliniek voor rijke mensen... bij ons valt het woord “onzin” niet. Maar hoe is het, kom je hier voor mij of om dat meisje te zien?’

Ze keken elkaar schuins aan; Franz glimlachte raadselachtig.

‘Natuurlijk heb ik de eerste brieven allemaal ingezien,’ zei hij met zijn officiële basstem. ‘Toen de verandering inzette kon ik ze uit discretie niet langer openen. Toen was ze feitelijk jouw patiënt geworden.’

‘Dus ze is hersteld?’ vroeg Dick.

‘Volledig. Ik ben voor haar verantwoordelijk, zoals voor de meeste Engelse en Amerikaanse patiënten. Ze noemen me doctor Gregory.’

‘Laat me vertellen hoe het is met dat meisje,’ zei Dick. ‘Ik heb haar maar één keer gezien, natuurlijk. Toen ik afscheid van je kwam nemen vlak voor ik naar Frankrijk ging. Het was de eerste keer dat ik mijn uniform droeg en ik voelde me er heel onecht in – liep naar soldaten te salueren en zo.’

‘Waarom heb je het vandaag niet aangetrokken?’

‘Hoor eens! Ik ben drie weken geleden afgezwaaid. Ik kwam dat meisje zó tegen. Na mijn afscheid liep ik naar dat gebouw van jullie bij het meer om mijn fiets te pakken...’

‘Naar de Ceders?’

‘... een prachtige nacht, hè, de maan boven die berg...’

‘De Krenzegg.’

‘... Ik haalde een verpleegster en een jong meisje in. Ik had niet de indruk dat het meisje een patiënt was; ik vroeg de verpleegster naar de vertrektijden van de tram en we liepen samen op. Het meisje was wel ongeveer het mooiste dat ik ooit heb gezien.’

‘Dat is ze nog steeds.’

‘Ze had nog nooit een Amerikaans uniform gezien. We praatte met elkaar en ik dacht daar verder niets bij.’ Hij zweeg even, herkende een bekend uitzicht en vervolgde: ‘Alleen, Franz, zo’n harde als jij ben ik niet... nog niet; als ik een prachtige schelp zie, kan ik het niet helpen, dan voel ik spijt over wat erin zit. Dat was werkelijk alles – tot de brieven begonnen te komen.’

‘Het beste wat haar had kunnen overkomen,’ zei Franz dramatisch, ‘een overdracht van het gunstigste soort. Daarom kwam ik je afhalen, hoewel het vandaag heel erg druk is. Ik wil in mijn kamer lang met je praten voor je haar ziet. Om je de waarheid te zeggen heb ik haar naar Zürich gestuurd om boodschappen te doen.’ Zijn stem was gespannen van geestdrift. ‘In feite heb ik haar gestuurd zonder verpleegster, met een minder stabiele patiënt. Ik ben geweldig trots op dit geval dat ik heb behandeld met jouw toevallige hulp.’

De auto was langs de oever van de Zürichsee terechtgekomen in een vruchtbare streek met veteeltboerderijen en met chalets getooide heuvels. De zon kwam een blauwe zee van lucht in



zwellen en plotseling was het een Zwitsers dal op z'n best – aangename geluiden en fluisteringen en een prettige geur van gezondheid en vrolijkheid.

Professor Dohmlers kliniek omvatte drie oude en een paar nieuwe gebouwen, tussen een plateautje en de oever van het meer. Toen zij tien jaar eerder gesticht werd, was het de eerste moderne kliniek voor geestesziekten; bij een oppervlakkige blik zou geen leek die herkennen als een schuilplaats voor de gebrokenen, de onvolwaardigen, de bedreigingen van deze wereld, al werden twee gebouwen omringd door met wingerd verzachte muren van bedrieglijke hoogte. Erbuiten stonden een paar mannen in de zonneschijn stro te harken; hier en daar op het terrein passeerde de auto de witte vlag waarmee een verpleegster op een pad naast een patiënt stond te zwaaien.

Nadat hij Dick naar zijn kamer gebracht had, verzocht Franz hem om hem een halfuur te verontschuldigen. Alleen achtergebleven dwaalde Dick door de kamer en probeerde Franz te reconstrueren uit de rommel op zijn schrijftafel, uit zijn boeken en de boeken van of door zijn vader en zijn grootvader; uit de Zwitserse piëteit van een geweldig grote, wijnkleurige foto van eerstgenoemde aan de muur. Er hing rook in de kamer. Door een van de tuindeuren te openen liet Dick een kegel van zonlicht binnen. Plotseling zwenkten zijn gedachten naar de patiënt, naar het meisje.

Hij had van haar zo'n vijftig brieven ontvangen, geschreven in een periode van acht maanden. De eerste was verontschuldigend, legde uit dat ze uit Amerika gehoord had dat meisjes daar schreven aan voor hen onbekende soldaten. Ze had zijn naam en adres gekregen van doctor Gregory en hoopte dat hij het niet erg zou vinden als ze hem af en toe schreef om hem het beste te wensen, enzovoort enzovoort.

Tot zover was het gemakkelijk de toon te herkennen – uit *Daddy Longlegs* en *Molly Makebelieve*, vrolijke en sentimentele brievenverzamelingen die opgang maakten in de Verenigde Staten. Maar daarmee eindigde de gelijkenis.

De brieven waren verdeeld in twee categorieën, de eerste, tot omstreeks de wapenstilstand, duidelijk pathologisch getint en de tweede, daarna, volstrekt normaal en van een weldadig rijpend karakter. Daarnaar was Dick in de laatste eentonige maanden in Bar-sur-Aube met groot verlangen uit gaan zien – al had hij zelfs uit de eerste brieven meer van het verhaal gereconstrueerd dan Franz zou hebben gedacht.

Mon Capitaine:

Toen ik u in uniform zag vond ik u zo knap. Toen dacht ik Je m'en fiche, Frans ook nog en Duits. U vond mij ook knap maar dat is me al eerder gebeurd en ik heb het lang weerstaan. Als u hier nog eens komt met zo'n ordinaire, criminele houding die in de verste verte niet lijkt op wat ik geleerd heb als de rol van een heer te zien, dan moge de hemel u bijstaan. Hoewel, u lijkt rustiger dan de anderen,

[bladzijde] 2

zacht als een grote kat. De jongens waarop ik gesteld geraakt ben zijn nogal meisjesachtig. Bent u meisjesachtig? Er waren er een paar, hier of daar.

Neemt u me dit allemaal maar niet kwalijk, het is de derde brief die ik u schrijf en ik verstuur hem nu onmiddellijk of anders nooit. Ik heb ook veel nagedacht over maneschijn en er zijn veel getuigen die ik zou kunnen vinden als ik er hier maar uit kon.

3

Ze zeiden dat u dokter was, maar zolang als u een kat bent is het anders. Mijn hoofd doet zo'n pijn, dus neem me dat wandelen daar niet kwalijk, met een lid van het personeel plus een witte kat, dat zal het wel verklaren, denk ik. Ik spreek drie talen, vier, Engels meegerekend, en ik zou

vast van nut kunnen zijn als u zoiets in Frankrijk regelt. Ik weet zeker dat ik alles in de hand kon houden met iedereen in de riemen zoals woensdag. Nu is het zaterdag

4

en u bent ver weg, dood misschien wel.

Kom ooit bij me terug, want ik zal altijd hier op deze groene berg zijn. Behalve als ze me laten schrijven aan mijn vader, die ik teder beminde.

Neemt u mij niet kwalijk. Ik ben vandaag mezelf niet. Ik zal schrijven als ik me beter voel.

Groetjes

Nicole Warren.

Neemt u me dit allemaal niet kwalijk.

Kapitein Diver:

Ik weet dat introspectie niet goed is voor zo'n uiterst nerveuze toestand als waar ik me in bevind, maar ik wil graag dat u mijn standpunt kent. Vorig jaar, of wanneer ook weer in Chicago toen ik niet in staat was op straat te wandelen of met bedienden te spreken, wachtte ik almaar op iemand die het me zou vertellen. Dat was de plicht van iemand die begreep. De blinden moeten geleid worden. Maar niemand wilde me alles vertellen – ze vertelden me maar de helft en ik was al te veel in de war om twee en twee bij elkaar op te tellen. Een man was aardig – het was een Franse officier en hij begreep het. Hij gaf me een bloem en noemde die

[bladzijde] 2

'plus petite et moins entendue'. Wij waren vrienden. Toen nam hij haar weer weg. Ik werd zieker en er was niemand om het me uit te leggen. Ze hadden een lied over Jeanne

d'Arc dat ze me toezongen maar dat was gewoon gemeen – dat maakte me alleen maar aan het huilen, want er was toen niets mis met mijn hoofd. Ze bleven er maar dingen uit de sport bij halen, maar dat kon me toen niets meer schelen. Dus was er die dag dat ik kilometers over Michigan Boulevard ging lopen en uiteindelijk volgden ze me in een

3

auto, maar ik wilde niet instappen. Ten slotte trokken ze me naar binnen en toen waren er verpleegsters. Daarna begon ik het me allemaal te realiseren, omdat ik voelen kon wat er bij anderen gebeurde. Dus u ziet hoe het met me staat. En wat voor goed kan het me doen om hier te blijven, waar de dokters almaar doorhameren op de dingen waar ik hier overheen moet komen. Dus heb ik vandaag mijn vader geschreven om

4

me hier weg te halen. Ik ben blij dat u er zo in geïnteresseerd bent mensen te onderzoeken en ze terug te sturen. Dat moet zó leuk zijn.

En weer uit een andere brief:

U zou van uw volgende examen kunnen afzien en me een brief schrijven. Ze hebben me net een paar grammofoonplaten gestuurd voor als ik mijn les mocht vergeten en ik heb ze allemaal gebroken, dus de verpleegsters praten niet met me. Ze waren in het Engels, zodat de verpleegsters het niet kunnen verstaan. Een dokter in Chicago zei dat ik blufte, maar wat hij werkelijk bedoelde was dat ik een dubbelzes was en dat hij die nog nooit eerder gezien had. Maar ik had het toen erg druk met gek zijn, dus ik trok

me niets aan van wat hij zei, als ik het erg druk heb met gek zijn trek ik me meestal niets aan van wat ze zeggen, al was ik een miljoen meisjes.

U zei me die avond dat u me zou leren spelen. Welnu,

[bladzijde] 2

ik denk dat liefde het enige is of moet zijn. Hoe dan ook, ik ben blij dat uw belangstelling voor examens u bezighoudt.

Tout à vous,  
Nicole Warren.

Er waren andere brieven die in hun hulpeloze cesuren donkerder ritmes verborgen.

Geachte kapitein Diver:

Ik schrijf u omdat er niemand anders is tot wie ik me kan wenden en het lijkt mij dat als deze absurde situatie zelfs duidelijk is voor een zo ziek iemand als ik, ze ook u duidelijk zou moeten zijn. De geestelijke moeilijkheden zijn helemaal over en daarnaast ben ik volledig gebroken en vernederd, als dat is wat ze wilden. Mijn familie heeft me schandelijk verwaarloosd, het is zinloos hun om hulp of medelijden te vragen. Ik heb genoeg gehad en het kost me gewoon

[bladzijde] 2

mijn gezondheid en ik verdoe er mijn tijd mee voor te wenden dat wat er met mijn hoofd mis is genezen kan worden.

Hier zit ik nu in wat een semi-gekkenhuis lijkt, alleen maar omdat het niemand gepast voorkwam me waar dan ook de waarheid over te vertellen. Had ik maar geweten

wat er aan de hand was, zoals nu, dan had ik het denk ik wel kunnen uithouden want ik ben tamelijk sterk, maar wie dat hadden moeten doen vonden het niet nuttig om me in

3

te lichten. En nu, nu ik weet en voor dat weten zo'n prijs betaald heb, zitten ze daar met hun hondenlevens en zeggen ze dat ik moet geloven wat ik tevoren geloofde. Vooral één, maar nu weet ik het.

De hele tijd ben ik eenzaam ver van mijn vrienden en familie aan de overkant van de oceaan ik loop half verdwaasd overal rond. Als u mij een baan als tolk kon be-

4

zorgen (ik spreek Frans en Duits als mijn moedertaal, redelijk Italiaans en een beetje Spaans) of bij de Rode Kruisambulances of als treinverpleegster, al zou ik daarvoor in opleiding moeten, dan zou u een grote zegen blijken.

En ook:

U gaat niet akkoord met mijn uitleg van wat er aan de hand is, maar dan kunt u me op z'n minst uitleggen wat u denkt, want u hebt een vriendelijk kattengezicht, en niet die rare blik die hier in de mode schijnt te zijn. Dr. Gregory heeft me een fotootje van u gegeven, niet zo knap als u bent in uniform, maar u ziet er jonger uit.

Mon Capitaine:

Het was heel prettig uw kaart te ontvangen. Ik ben erg blij dat u er zo'n belang in stelt verpleegsters te diskwalificeren – o, ik heb wat u schreef heel goed begrepen. Alleen

heb ik vanaf het moment dat ik u ontmoette gedacht dat u anders was.

Dear Capitaine:

Ik denk vandaag dit en morgen iets anders. Eigenlijk is dat het enige dat me mankeert, behalve een waanzinnig wantrouwen en een tekortschietend gevoel voor proporties. Ik zou met genoeg iedere psychiater verwelkomen die u aanraadt. Hier liggen ze in hun badkuipen Play in Your Own Backyard te zingen alsof ik een eigen achtertuin heb waar ik in kan spelen of door voor- of achteruit te kijken

[bladzijde] 2

waar dan ook hoop kan vinden. Ze hebben het in de snoepwinkel nog eens opnieuw geprobeerd en bijna sloeg de man met het gewicht, maar ze hielden me vast.

Ik ga u niet meer schrijven. Ik ben te onstabiel.

Daarna een maand zonder brieven. En toen plotseling de verandering.

- Ik kom langzaam terug in het leven...
- Vandaag de bloemen en de wolken...
- De oorlog is afgelopen en ik wist nauwelijks dat er oorlog was...
- Wat bent u vriendelijk geweest! U moet heel wijs zijn achter uw wittekattengezicht, al ziet u er zo niet uit op de foto die ik van dokter Gregory heb gekregen...
- Vandaag ben ik naar Zürich geweest, wat een vreemd gevoel om weer een stad te zien.
- Vandaag waren we in Bern, het was er zó prettig met die klokken.
- Vandaag zijn we hoog genoeg geklommen om affodil en edelweiss te vinden...

Daarna kwamen er minder brieven, maar hij beantwoordde ze allemaal. Een ervan:

Ik zou willen dat er iemand verliefd op me was zoals jongens eeuwen geleden voor ik ziek werd. Maar het zal wel jaren duren voor ik aan zoiets zou kunnen denken.

Maar als Dicks antwoord om welke reden ook vertraagd werd, kwam er een opgewonden uitbarsting van bezorgdheid – als de zorg van een geliefde: ‘Misschien heb ik u verveeld’, en ‘Bang dat ik al te vrijpostig was’, en ‘Ik denk ’s nachts almaar dat u ziek geweest bent.’

Feitelijk lag Dick met griep te bed. Toen hij beter werd, moest op de formele post na zijn hele correspondentie wijken voor de erop volgende vermoeidheid, en kort daarna werd zijn herinnering aan haar weggedrukt door de levendige aanwezigheid van een meisje uit Wisconsin in de telefooncentrale van het hoofdkwartier in Bar-sur-Aube. Ze had rode lippen als een affiche en werd in de officiers- en de onderofficiersmess met een knipoog ‘het schakelbord’ genoemd.

Franz kwam terug op zijn kamer met een gevoel van gewichtigheid. Dick dacht dat hij wel een uitstekend clinicus zou worden, want de sonore of staccato klinkende cadensen waarmee hij verpleegster en patiënt tot de orde riep kwamen niet voort uit zijn zenuwstelsel maar uit een geweldige, onschuldige ijdelheid. Zijn ware emoties waren geordender en die hield hij voor zichzelf.

‘Over het meisje, Dick,’ zei hij. ‘Natuurlijk wil ik alles over je weten en je over mezelf vertellen, maar eerst het meisje, want ik wacht nu al zo lang om je erover te vertellen.’

Hij zocht een bundel papieren op in een archiefkast, maar na erdoorheen gebladerd te hebben merkte hij dat ze hem hinderden en legde hij ze op zijn bureau. In plaats ervan vertelde hij Dick het verhaal.